

MOBIL ALOQA TARMOQLARINING DUNYO IQTISODIYOTIDA TUTGAN O‘RNI

Dilafruz Aripova

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi
Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya

Mobil aloqa tarmoqlari 21-asrda global iqtisodiyotning ajralmas qismiga aylangan. Ularning rivojlanishi va taraqqiyoti dunyodagi barcha davlatlarning iqtisodiy va ijtimoiy tizimlariga katta ta’sir ko’rsatmoqda. Mobil aloqa tarmoqlari odamlar o’rtasidagi aloqa tizimlarini yangilab, iqtisodiy faoliyatni osonlashtirib, ishbilarmonlik va savdo sohasida yangi imkoniyatlar yaratdi.

Dunyo davlatlarida mobil aloqa tarmoqlari turli darajada rivojlangan. Rivojlangan mamlakatlarda, masalan, AQSh, Yevropa davlatlari va Yaponiya, mobil aloqa tizimlari keng tarqalgan va innovatsiyalar orqali iqtisodiy o’sishni rag’batlantirgan. Rivojlanayotgan davlatlarda esa mobil aloqa faoliyati insonlar uchun axborot olish, ta’lim va tibbiyotga yangicha yondashuvlar yaratishda muhim rol o’ynaydi.

Mobil aloqa tarmoqlari biznes va savdo sohaslarini globallashtirish, elektron tijoratni rivojlantirish, xususan, onlayn-savdo va moliya xizmatlari orqali iqtisodiy o’sishga katta hissa qo’shmoqda. Shu bilan birga, mobil aloqa tarmoqlari moliyaviy operatsiyalar va xo’jalik xizmatlari orqali ish o’rinlari yaratishga hamda iqtisodiy raqobatbardoshlikni oshirishga yordam bermoqda.

Ushbu maqola mobil aloqa tarmoqlarining dunyo iqtisodiyotidagi ahamiyati va rivojlanish darajalariga doir tahlilni taqdim etadi.

Kalit soʻzlar: mobil aloqa tarmoqlari, global iqtisodiyot, innovatsiyalar, mobil

Аннотация

Мобильные сети в 21 веке стали неотъемлемой частью глобальной экономики. Их развитие и прогресс оказывают большое влияние на экономические и социальные системы всех стран мира. Мобильные сети обновили системы связи между людьми, упростили экономическую деятельность и создали новые возможности для бизнеса и торговли. В разных странах мира мобильные сети развиты на разных уровнях. В развитых странах, таких как США, страны Европы и Япония, мобильные сети широко распространены и способствуют экономическому росту через инновации. В развивающихся странах мобильные сети играют важную роль в обеспечении доступа к информации, создании новых подходов в области образования и медицины.

Мобильные сети способствуют глобализации бизнеса и торговли, развитию электронной коммерции, особенно онлайн-торговли и финансовых услуг, что вносит значительный вклад в экономический рост. Кроме того, мобильные сети помогают создавать рабочие места и улучшать экономическую конкурентоспособность через трансферы и хозяйственные услуги.

Эта статья представляет анализ роли мобильных сетей в мировой экономике и уровня их развития.

Ключевые слова: мобильные сети, глобальная экономика, инновации, мобильные финансовые услуги, мобильная инфраструктура, мобильная конкуренция.

Abstract

Mobile networks in the 21st century have become an integral part of the global economy. Their development and progress have a significant impact on the economic and social systems of all countries worldwide. Mobile networks have modernized communication systems between people, simplified economic activities, and created new opportunities for business and trade.

Mobile networks are developed at different levels in various countries. In developed countries such as the USA, European countries, and Japan, mobile networks are widely spread and contribute to economic growth through innovations. In developing countries, mobile networks play an important role in providing access to information and creating new approaches in education and healthcare.

Mobile networks facilitate the globalization of business and trade, the development of e-commerce, especially online trading and financial services, which make a significant contribution to economic growth. Moreover, mobile networks help create jobs and improve economic competitiveness through transfers and business services.

This provides an analysis of the role of mobile networks in the global economy and their development levels.

Keywords: mobile networks, global economy, innovations, mobile financial services, mobile infrastructure, mobile competition.

KIRISH

Mobil aloqa texnologiyalari shiddat bilan rivojlanib borayotganligiga qaramasdan ko'pgina davlatlar mobil aloqa tarmoqlari 5G avlodining rivojlanishini dastlabki bosqichida turibdi. Xususan, Yevroosiyo mintaqasidagi hukumatlar texnologiyani milliy rivojlanish rejalariga integratsiya qilishga ustuvor ahamiyat qaratmoqda va operatorlar ulanishni yaxshilash uchun ortib borayotgan talabni qondirish uchun 5G infratuzilmasi va ilovalariga sarmoya kiritmoqda. GSMA kompaniyasi ekspertlari tadqiqotlariga ko'ra Yevroosiyo mintaqasida keyingi bir necha yil ichida barqaror sharoitga qaytish asosida 5G-ni qabul qilishda sezilarli o'sish kuzatilishi kutilmoqda, ya'ni mobil aloqaning 5G avlodini tatbiq etish ko'rsatkichi bugungi kunda 1% dan 2030-yilga kelib 40% dan ko'proqqa oshishi kutilmoqda. Mobil aloqaning 4G avlodi bir necha yillar davomida dominant texnologiya bo'lib qolishiga qaramasdan, tatbiq etish darajasi 2026-yildan boshlab pasayishi kuzatiladi va bunga asosiy sabab arzonroq 5G texnologiyani qo'llab quvvatlovchi smartfonlari paydo bo'lishi bilan bog'liq.

Ta'kidlash lozimki, 2023-yilda dunyo iqtisodiyotiga mobil texnologiyalar va xizmatlar salmoqli hissa qo'shdi. Xususan, Yevroosiyo davlatlari iqtisodiyotiga bu hissaning taxminan 200 milliard AQSH dollariga to'g'ri kelishi va yalpi ichki

mahsulotning 7,9 foizini tashkil etishi kuzatilmoqda. Mobil aloqaning 5G avlodini rivojlangani sari uning ta'siri bir qator iqtisodiyot tarmoqlarida sezilarli oshadi va 2030-yilga kelib u mobil aloqaning umumiy iqtisodiy ta'sirining 10% dan ortig'ini tashkil qiladi. Ushbu iqtisodiy imtiyozlar raqamli iqtisodiyot uchun mobil aloqa muhimligini ta'kidlasa-da, xizmat ko'rsatilmagan hududlarni qamrab olishni kengaytirish va mobil aloqa xizmatlaridan foydalanishdagi to'siqlarni bartaraf etish orqali Yevroosiya'dagi sezilarli raqamli tafovutni bartaraf etish bo'yicha birgalikdagi sa'y-harakatlar zarurligini ta'kidlaydi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Mobil aloqa tarmoqlarining iqtisodiy rivojlanishdagi ahamiyati haqida xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan bir necha muhim tadqiqotlar va ilmiy ishlar olib borilgan. Bu tadqiqotlar mobil aloqa tarmoqlarining rivojlanishi va taraqqiyotini, shuningdek, ularning global va mahalliy iqtisodiyotga ta'sirini tahlil qiladi. Keling, asosiy tadqiqotlar va ilmiy asarlarni ko'rib chiqaylik. Quyida mobil aloqa tizimlarining iqtisodiy samaradorligi va raqobatni tahlil qilishga oid ba'zi muhim ilmiy ishlar va ularni olib borgan olimlar keltirilgan. A. K. Kakkar va P. K. Guptaning 2015-yilda *International Journal of Communications and Networks*, jurnalida chop etilgan "Economic Analysis of Mobile Communication"[1] nomli maqolasida mobil aloqa tizimlarining iqtisodiy samaradorligini o'rganadi, ayniqsa, 3G va 4G texnologiyalarining iqtisodiy ta'sirini baholashga qaratilgan. Shuningdek, bozor raqobatini tahlil qiladi, mobil aloqa kompaniyalarining investitsiya qilishda duch kelgan qiyinchiliklari va ularning strategiyalari ko'rib chiqiladi. M.E.Cavening 2006-yilda *Telecommunications Policy*, jurnalida chop etilgan. "The Economics of Mobile Telecommunications"[2] nomli asosida mobil aloqa bozoridagi raqobatni va unga ta'sir qiluvchi iqtisodiy omillarni tahlil qiladi. Mobil aloqa kompaniyalarining monopolistik va raqobatli sharoitlarda qanday faoliyat yuritishini va foydalanuvchilar uchun eng yaxshi xizmatlarni qanday taklif etishini o'rganadi. J. M. E. Beilockning 2010-yilda *Journal of Development Economics* jurnalida chop etilgan, "Telecommunications and Economic Development [3] maqolasida mobil aloqa va umumiy telekommunikatsiya tizimlarining iqtisodiy taraqqiyotga ta'sirini tahlil qiladi. Beilock mamlakatlar va mintaqalardagi mobil aloqa infratuzilmasi rivojlanishining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga qanday ta'sir qilishini o'rganadi. B.Sh.Maxkamovning 2015-yilda chop etilgan "The current state of development of the mobile services market in Uzbekistan" nomli 2015-yilda *Marketing in Russia and abroad* jurnalida [4] chop etilgan maqolasida O'zbekiston bozorida mobil aloqalarning o'rni keng tahlil qilingan.

METODOLOGIYA

"Mobil aloqa tarmoqlarining dunyo iqtisodiyotida tutgan o'rni" nomli maqolani yozishda foydalaniladigan metodologiyalar quyidagilar bo'lishi mumkin:

Tahliliy metodologiya, bu metodologiya, mobil aloqa tarmoqlarining dunyo iqtisodiyotidagi o'rni va ular qanday iqtisodiy o'zgarishlarga sabab bo'layotganini chuqur tahlil qilishni o'z ichiga oladi.

Statistik metod: Statistik metodologiya, mobil aloqa tarmoqlarining iqtisodiy oʻsish, rivojlanish va boshqa sohalarga taʼsirini oʻlchash uchun statistik maʼlumotlarni tahlil qilishga yordam beradi. Mobil aloqa xizmatlari, foydalanuvchi soni, investitsiyalar, daromadlar va boshqa koʻrsatkichlarni tahlil qilib, mobil aloqa tarmoqlarining iqtisodiyotga taʼsirini raqamli tarzda ifodalash mumkin.

Sotsiologik metod: Mobil aloqa tarmoqlarining insonlar va jamiyatga taʼsirini oʻrganish uchun sotsiologik metoddan foydalanish mumkin. Bu metod mobil aloqa tarmoqlarining ijtimoiy taʼsirini, masalan, ish oʻrinlarini yaratish, taʼlim va sogʻliqni saqlash tizimlaridagi oʻzgarishlarni, aholi turmush tarziga taʼsirini aniqlashda yordam beradi. Shuningdek, mobil texnologiyalarning aholi turmushiga qanday ijtimoiy oʻzgarishlarni keltirib chiqargani haqida fikr yuritish lozim.

TAHLIL VA NATIJALAR

Dunyo davlatlarida davom etayotgan raqamli transformatsiya harakatlarida mobil aloqaning 5G avlodi muhim rol oʻynaydi. Hozirda mobil aloqaning 5g avlodini rivojlantirishning birinchi bosqichida boʻlishiga qaramasdan, ular 5G avlodi asosida tijorat xizmatlarini yoʻlga qoʻyishga ulgurdi. Dastlabki eʼtibor, ayniqsa, talab yuqori boʻlgan shaharlarda oʻsib borayotgan ulanish ehtiyojlarini qondirishga qaratildi. 5G FWA texnologiyasi asosida (FWA — Fixed Wireless Access) uylar va korxonalar keng polosali ulanishni yetkazib berish uchun istiqbolli “soʻnggi milya” yechimi sifatida paydo boʻlmoqda. Bu koʻpgina davlatlarda ulanishdagi boʻshliqlarni bartaraf etish va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni tezlashtirish uchun 5G salohiyatini taʼkidlaydi.

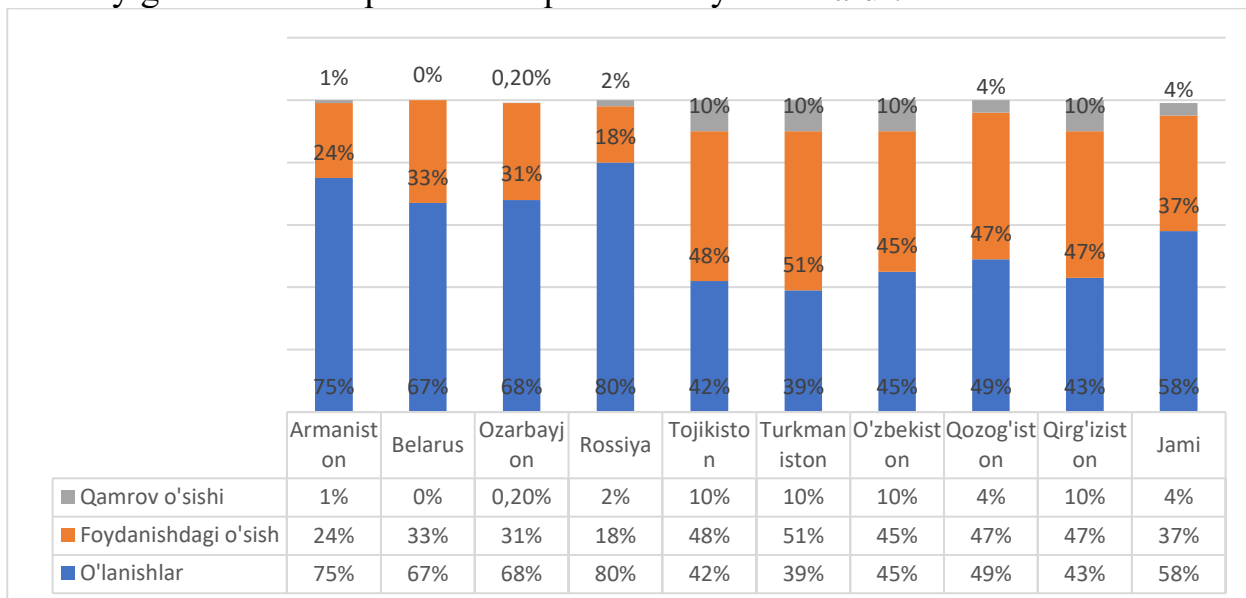
Mobil aloqaning 5G avlodini qoʻllab quvvatlash natijasida davlatlardagi mobil aloqa operatorlari mijozlarga xizmat koʻrsatish, sotish, marketing va tarmoq boshqaruvini yaxshilash uchun sunʼiy intellektni oʻzlashtirmoqda. Xususan, mobil aloqa operatorlari mijozlarga xizmat koʻrsatishda mahalliy tillarni qoʻllab-quvvatlovchi platformalar va iqlim oʻzgarishiga qarshi yechimlarni faol joriy etmoqda.

Bugungi kunda mobil aloqa kompaniyalari tarmoq APIlari mavjud boʻlsa-da, kengayishi mumkin boʻlgan standartlashtirilgan yondashuvni amalga oshirishda qiyinchilikka duch kelishmoqda. Biroq, mobil sanoatdagi soʻnggi tashabbuslar umumiy tarmoq API-larini ishlab chiqishga yangi imkoniyat yaratdi. 2024-yil fevral oyida Veon kompaniyasi geolokatsion shlyuzni ishga-tushirdi va Open Gateway qurilmalari joylashuvini aniqlash uchun APIning qoʻllash orqali ilovalarga qurilmaning joylashuv nuqtasini aniqlab olish imkoniyatini taqdim etdi. Geolokatsiya shlyuzi keng qamrovli foydalanish spektriga ega boʻlib, tijorat xizmatlari, xavfsizlik masalalari va favqulodda holatlarda ham juda muhim oʻrin tutadigan vositaga aylanib qoldi.

Dunyoda moliyaviy texnologiyalar sanoati sezilarli oʻsishni boshdan kechirmoqda, chunki raqamli toʻlovlar ustunlik qilishda davom etmoqda. Xususan, Oʻzbekiston va Qozogʻiston, ochiq bank faoliyati va raqamli valyutalarni joriy etish kabi tashabbuslar tufayli moliyaviy texnologiya bozorlari qoʻllab-quvvatlanmoqda. Turli toʻlov usullari, jumladan, mobil toʻlovlar, QR-kod tranzaksiyalari va muddatli toʻlash (BNPL — Buy-Now-Pay-Later) xizmatlari jismoniy shaxslar va korxonalar uchun mavjud boʻlib, moliyaviy inklyuzivlikni ragʻbatlantiradi. Mazkur mamlakatlardagi operatorlar asosiy xizmatlardan tashqari daromad imkoniyatlarini

ochish va mijozlarga xizmat ko‘rsatishni yaxshilash uchun mobil to‘lovlarni qabul qildilar. Dunyo davlatlarida moliyaviy texnologiyalarning, ayniqsa 4G va 5G ning tobora kengayib borishi bilan yanada rivojlanishi mobil aloqa tizimlari uchun yangi imkoniyatlarni ochib beradi.

Mazkur sohani tartibga soluvchi muassasalar cheklovchi litsenziyalash shartlaridan qochib, uzoq masofali hududlar qamrovini kengaytirish, shaharlarda tarmoq sig‘imini oshirish va tarmoq infratuzilmasiga sarmoya kiritishni rag‘batlantirish uchun spektr siyosatiga ustuvor ahamiyat berishi lozimligi o‘z o‘rnini ko‘rsatmoqda. Past diapazonli spektr raqamli tafovutni bartaraf etish uchun juda muhim, ayniqsa aholi kam yashaydigan hududlarda 3,5 gigagerts kabi o‘rta diapazonli chastotalar yuqori tezlikdagi ulanish uchun juda muhimdir va 6 gigagertsli diapazon kelajakdagi o‘shish uchun muhim rol o‘ynaydi. Shu bilan birga, elektromagnit maydonlarning ta‘sir qilish standartlarini xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish tarmoqlarni samarali joylashtirish va xizmatlarning mavjudligini ta‘minlash uchun muhimdir. Bundan tashqari, mobil infratuzilmaga investitsiyalarni rag‘batlantirish va Yevroosiyoda iqtisodiy o‘shishni rag‘batlantirish uchun soliq islohotlari, jumladan, sanoat yig‘imlari va korporativ soliqlarni kamaytirish zarur.

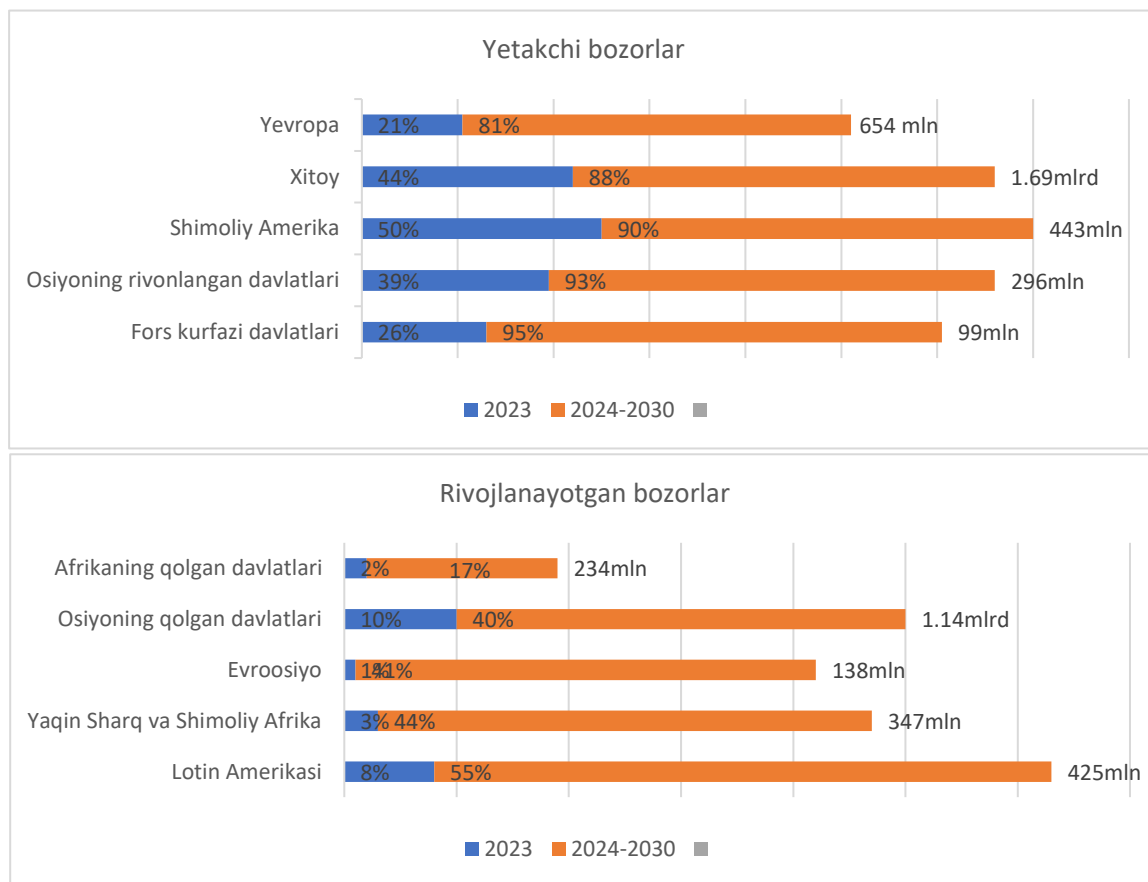
1-rasm. 2023-yilda mobil internetga ulanishlar soni

(Manba: GSMA Intelligence kompaniyasi ma'lumotlari asosida tayyorlandi)

GSMA Intelligence kompaniyasining tadqiqotlariga ko‘ra 2023-yil oxiriga kelib Yevroosiyoda 191 million kishi (aholining 78 foizi) mobil aloqa xizmatlariga ulangan. Hozirdan 2030-yilgacha abonentlar soni qariyb 9 millionga oshadi, bu mobil sanoatning raqamli tafovutni bartaraf etish va qamrovni kengaytirish borasidagi sa‘y-harakatlarini aks ettiradi. Sanoat hali ham xizmat ko‘rsatilmagan va uzoq jamoalarda ulanishni kengaytirish uchun innovatsion yechimlar va hamkorlikka sarmoya kiritishda davom etayotgan bo‘lsa-da, mobil internet xizmatini qabul qilish tarmoq qamrovi kengayishiga mos kelmadi. Bu foydalanishda sezilarli bo‘shliqqa olib keldi. 2023-yilda foydalanish bo‘shlig‘i eng katta Turkmaniston va Tojikistonda bo‘ldi — mos ravishda

taxminan 51% va 48% aholi, foydalanish boʻshligʻi esa Rossiya va Armanistonda eng past – 25%, bu global oʻrtacha 37% bilan solishtirganda kam hisoblanadi.

Dunyo davlatlariga mobil aloqaning 4G tarmogʻini kirib borishi 2025-yilgacha oʻsishda davom etishi, shundan keyin 5G sezilarli oʻsishi kutilmoqda. Mobil aloqada 5Gning kutilayotgan oʻsishiga qaramay, operatorlar isteʼmolchilarning kirib borishini oshirish maqsadida shaharlarda 4G sigʻimini kengaytirishga va oʻrta muddatda xizmat koʻrsatilmagan hududlarga qamrovni kengaytirishga ustuvor ahamiyat berishda davom etadilar. 2023-yilda Oʻzbekiston mobil aloqa kompaniyalari deyarli barchasi respublikaning 14 ta hududida 4G tarmogʻini qoʻllab-quvvatlash uchun oʻz tarmogʻini modernizatsiya qilishni yakunladi, 54 ta shahar va 137 ta maʼmuriy tumanda 4G tarmogʻini taqdim etadi. 2023-yilda 4G Yevroosiyo davlatining umumiy ulanishlarning 69 foizini tashkil etgan boʻlsa, 2025-yilga kelib bu koʻrsatkich 81 foizga yetishi kutilmoqda.

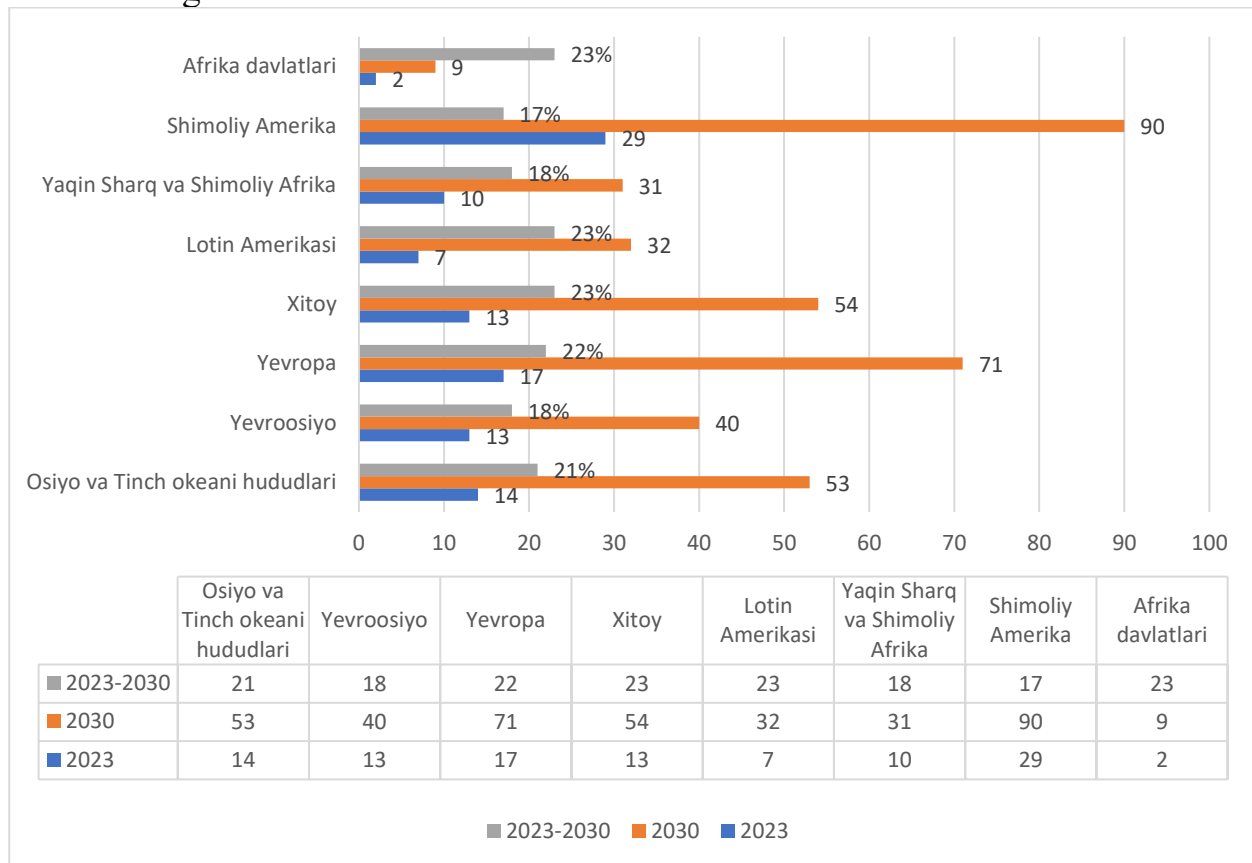

2-rasm. 5G texnologiyasini rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlarda tatbiq etilishi darajasi

(Manba: GSMA Intelligence kompaniyasi maʼlumotlari)

5G tarmoqlari hozirda Armaniston, Qozogʻiston, Tojikiston va Oʻzbekistonda mavjud boʻlib, texnologiya yaqin yillarda yana bir qancha Yevroosiyo mamlakatlarida ishga tushirilishi kutilmoqda. Baʼzi operatorlar tarmoqni ishga tushirishni tezlashtirish rejalarini eʼlon qilishdi. Biroq, aksariyat operatorlar 5G tarmogʻini joriy etishga bosqichma-bosqich yondashishi, birinchi navbatda shaharlarda tarmoqlarni yoʻlga

qo'yishi va boshqa hududlarda talab ortib borayotganligi sababli qamrovni kengaytirishi mumkin. FWA 5G ham mintaqada jadal rivojlanib, 5G texnologiyasi qo'llanilishini kengaytirmoqda. Ushbu tendensiyalar kelgusi yillarda 5G qurilmalari ko'proq mavjud bo'lganda rivojlanishda davom etadi. Dunyo davlatlarida har bir ulanish uchun oylik mobil ma'lumot 4G va keyin 5G ning kengayishi hisobiga 2023-yildagi 13 Gb dan 2030-yilga kelib 40 Gb gacha ko'tarilishi taxmin qilinmoqda. Ma'lumotlar iste'moli mahalliy darajada tegishli onlayn kontent va xizmatlar, jumladan, elektron hukumat xizmatlari va ijtimoiy media platformalari mavjudligining ortishi bilan ham bog'liq. Biroq, keng polosali aloqa komissiyasining aholi jon boshiga oylik yalpi milliy daromadning 2 foizini tashkil etish bo'yicha ko'rsatgan ko'rsatkichiga hali erisha olmagan Qirg'iziston, Tojikiston va Turkmaniston kabi mamlakatlar uchun narxning arzonligi to'siq bo'lib qolmoqda. Eng kam daromadli abonentlar uchun mo'ljallangan, ma'lumotlar hajmini kamaytiradigan ijtimoiy tariflar qamrov darajasini oshirishi mumkin. 5G-ni qabul qilish uchun qurilmalar mavjudligi ham e'tiborga olinishi lozim.

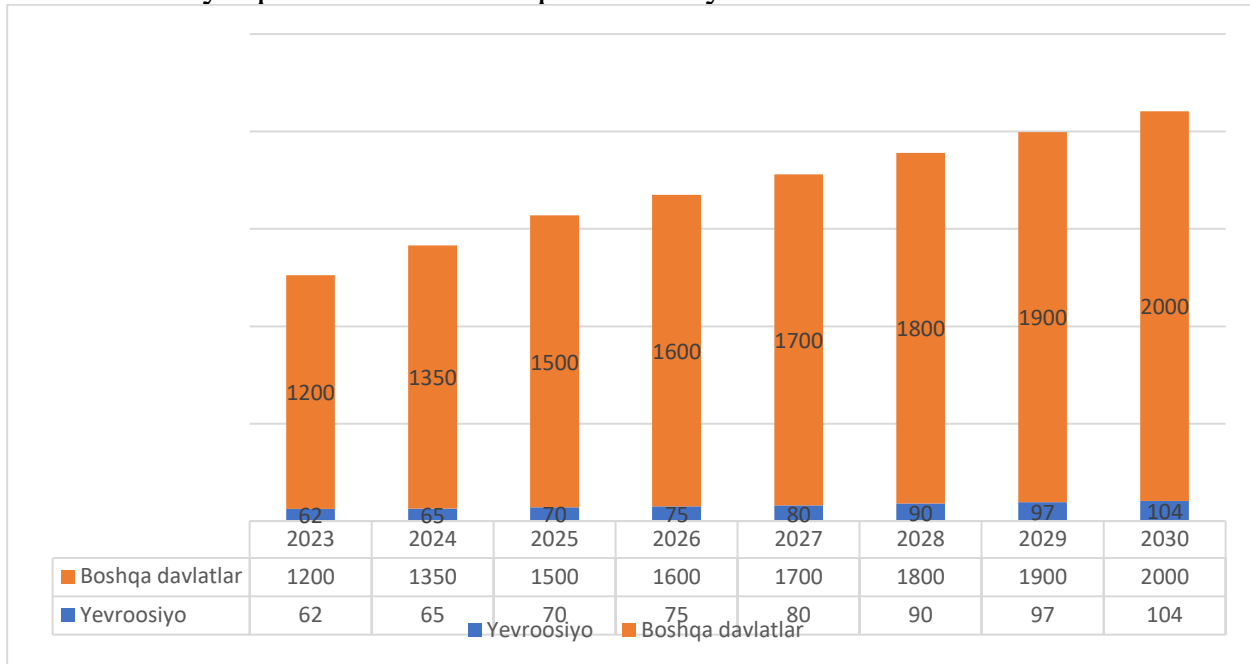
3-rasm. Mobil aloqa abonentlarining bir oylik ma'lumotlar almashinuvi tahlili xorijiy davlatlar misolida

(Manba: GSMA Intelligence ma'lumotlariga ko'ra)

Shuningdek, iqtisodiyotning maishiy va sanoat sohalariga yangi texnologiyalarning tatbiq etilishi sababli, dunyo mamlakatlarida uyali IoT (Internet of Things) ulanishlari soni 2023-yildan 2030-yilgacha qariyb ikki baravar ko'payib, 2030-yilga kelib 104 millionga yetishi kutilmoqda. 2030-yilga borib Yevroosiyo hududida IoTni joriy qilish bo'yicha Rossiya 93 million ulanish bilan yetakchi bo'lishi,

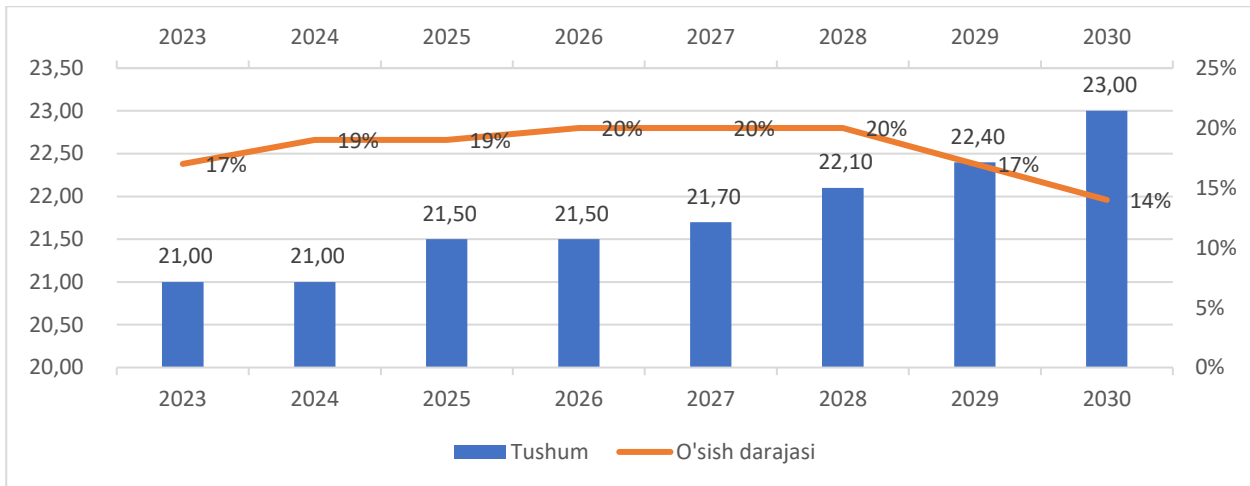
ikkinchi o‘rinda Qozog‘iston 4 million ulanish bilan va uchinchi o‘rinda O‘zbekiston 3million ulanish bilan o‘z o‘rinlarini ushlab turadi.

Hukumatning raqamli rivojlanish tashabbuslari transport, aqlli shaharlar, qishloq xo‘jaligi va iqlim o‘zgarishida ilovalarga ega bo‘lishi mumkin bo‘lgan narsalar internetini kengaytirishga yordam beradi. Qozog‘iston tomonidan 2023-yilda NB-IoT milliy standartining qabul qilinishi manfaatdor tomonlar, jumladan, aqlli qurilmalar va NB-IoT (Narrow Band Internet of Things) yechimlari ishlab chiqaruvchilari va yetkazib beruvchilari o‘rtasida “Internet of Things” bozoriga qiziqishni oshirdi. Bunday tashabbuslar operatorlarga turli vertikal tarmoqlarda yechimlarni diversifikatsiya qilish va ishlab chiqish imkoniyatini beradi.

4-rasm. IoTlarning mobil aloqa tarmoqlari orqali ulanishlari tahlil
(Manba: GSMA Intelligence kompaniyasi ma’lumotlariga ko‘ra)

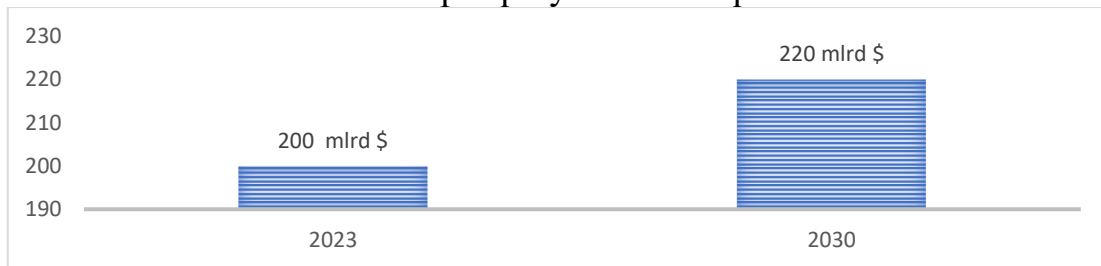
5G infratuzilmasiga investitsiyalar ortib borayotgani sababli, yaqin yillarda Yevroosiyo hududi davlatlarida mobil telefon daromadining o‘sishi sekinlashishi ehtimoli bor. 2028-2030-yillar oralig‘ida kapital xarajatlar mintaqadagi barqaror sharoitlar asosida qisqarishi kutilmoqda, chunki operatorlar o‘zlarining 5G investitsiyalaridan va o‘sib borayotgan foydalanuvchilar bazasidan foyda olishga intilishadi. Olis hududlarda mobil keng polosali aloqa uchun jismoniy infratuzilmani joylashtirishning yuqori xarajatlarini hisobga olgan holda, sun’iy yo‘ldoshni qayta tiklash va quyosh/shamoldan quvvatlanadigan tayanch stansiyalar kabi muqobil texnologiya yechimlariga sarmoya kiritish, shuningdek, manfaatdor tomonlar o‘rtasidagi innovatsion hamkorlik tarmoq qamrovini kengaytirish uchun muhim bo‘lib qolmoqda. Bundan tashqari, sun’iy intellekt va narsalar interneti kabi texnologiyalarni joriy etishga qiziqish ortib borishi operatorlar samaradorligini oshirishi va daromadlarni diversifikatsiya qilish imkoniyatlarini ochishi mumkin.

5-rasm. Mobil aloqa tushumlari

(Manba: GSMA Intelligence kompaniyasi ma'lumotlari)

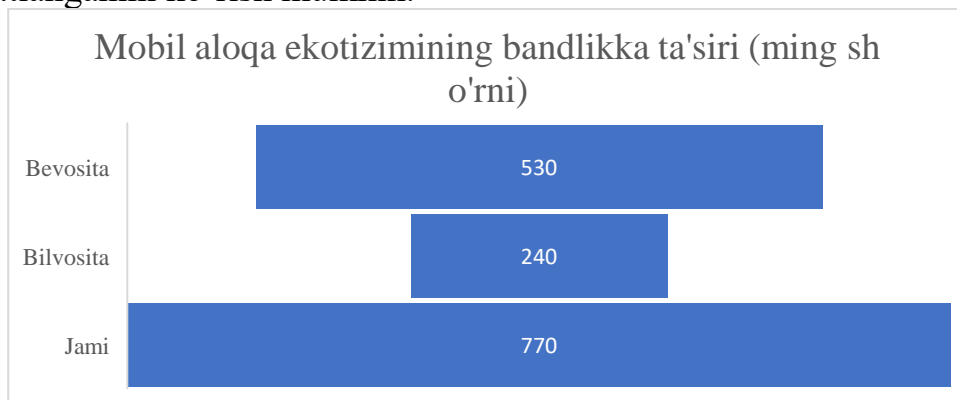
GSMA Intelligence kompaniyasi tadqiqotlariga ko'ra 2030-yilga kelib, Yevroosiyo davlatlaridagi mobil aloqaning hissasi 220 milliard AQSH dollarga yetadi, bu asosan mobil ekotizim va vertical xizmatlarning doimiy ravishda kengayishi bilan bog'liq bo'lib, ular mobil xizmatlarni qabul qilish natijasida hosildorlik va samaradorlik oshishidan tobora ko'proq foyda ko'rmoqda.

6-rasm. Mobil aloqaning iqtisodiyotga ta'siri

(Manba: GSMA Intelligence kompaniyasi ma'lumotlari)

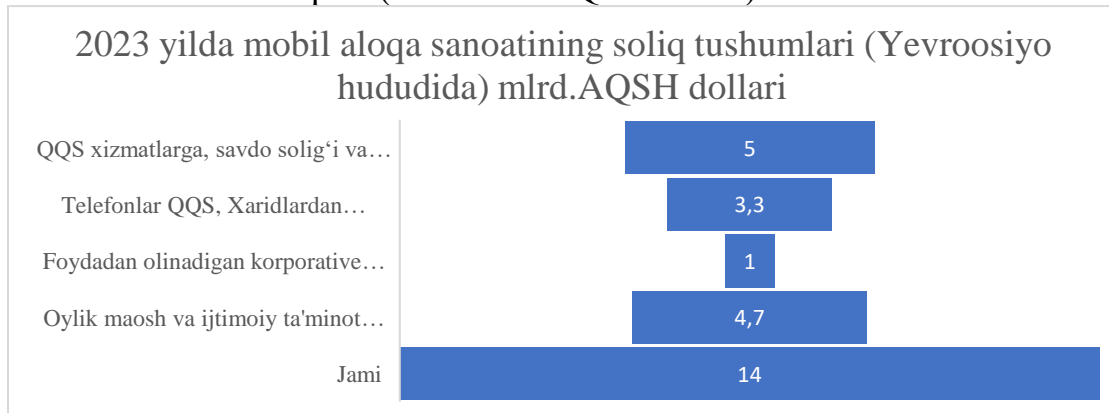
Shuningdek, 2023-yilda uyali aloqa operatorlari va kengroq mobil ekotizim Yevrosiyo hududidagi davlatlarda 530 mingga yaqin odamni ish bilan ta'minladi. Bundan tashqari, ekotizimdagi iqtisodiy faollik boshqa tarmoqlarda 240 mingga yaqin ish o'rni yaratgan bo'lsa, jami 770 mingga yaqin ish o'rni bevosita yoki bilvosita qo'llab-quvvatlanganini ko'rish mumkin.

7-rasm. Mobil aloqaning bandlikka ta'siri

(Manba: GSMA Intelligence kompaniyasi ma'lumotlariga ko'ra)

Ta'kidlash joizki, 2023-yilda Yevroosiyo mamlakatlarida mobil sektor davlat byudjetlarini moliyalashtirishga katta hissa qo'shib, taxminan 14 milliard dollar soliq yig'di. Eng katta hissa qo'shganlar xizmatlar bo'yicha QQS, savdo solig'i va aksiz solig'i (5 milliard AQSH dollar), ikkinchi o'rinda bandlik va ijtimoiy sug'urta soliqlari (4 milliard AQSH dollar) bo'ldi.

8-rasm. Mobil aloqa sanoatining 2023-yilda Yevroosiyo hududida soliq tushumlari.

(Manba: GSMA Intelligence kompaniyasi ma'lumotlari)

2030-yilga borib 5G Yevroosiyo davlatlari iqtisodiyotiga 23 milliard AQSH dollarlik samara keltirishi kutilmoqda, bu mobil aloqaning umumiy iqtisodiy samarasining 10 foizidan ortig'ini tashkil qiladi. Mobil aloqaning 5G texnologiyasi foydasining katta qismi 2030-yilgacha amalga oshiriladi, chunki Yevroosiyo mamlakatlari joriy etishning dastlabki bosqichida ekanligi, texnologiya kengayishi va keng tarqalishi bilan 5G ning iqtisodiy foydasi ortishini ko'rsatadi.

Mobil aloqaning 5G texnologiyasi Yevroosiyo davlatlari iqtisodiyotining aksariyat tarmoqlariga foyda keltirishi kutilayotgan bo'lsa-da, ayrim tarmoqlar o'z bizneslariga 5G foydalanish holatlarini joriy etish qobiliyati tufayli boshqalarga qaraganda ko'proq foyda ko'radi. 2023-2030-yillar oralig'ida foydaning 28 foizi xizmat ko'rsatish sohasidan, 22 foizi ishlab chiqarishdan (aqlli zavodlar, aqlli tarmoqlar va IoT-ni qo'llab-quvvatlaydigan mahsulotlardagi ilovalar orqali) va 21 foizi neft va gaz, kommunal xizmatlarni boshqarish, qurilish va qishloq xo'jaligidan olinishi kutilmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Raqamli xizmatlarning rivojlanishi va turmush tarziga raqamli yondashuvning keng joriy etilishi hisobiga moliyaviy texnologiyalar sanoati sezilarli o'sishga erishdi. Moliyaviy texnologiya jismoniy shaxslar va korxonalar uchun tranzaksiyalarni osonlashtirish uchun muhim vositaga aylandi. Moliyaviy texnologiyalar kompaniyalari hozirda bir nechta moliyaviy sektorlarda ishlayotganligi sababli, bozorlarda bir nechta tashkil etilgan mahsulot segmentlari paydo bo'ldi va ular orasida raqamli to'lovlar butun dunyo bo'ylab eng ko'p tarqalgan xizmatlaridan biridir.

Yevroosiyo davlatlarida moliyaviy texnologiya bozori ham sezilarli darajada o'sdi, raqamli investitsiyalar 2023-yildagi 73,9 million AQSH dollaridan 2028-yilda 121 million AQSH dollargacha o'sishi kutilmoqda. Bu o'sish smartfonlar kirib borishi

va internet qamrovining ortishi bilan birgalikda mintaqada raqamli moliyaviy xizmatlarning kengayishiga olib keldi. Masalan, Qozog‘istonda moliyaviy texnologiya qulay biznes muhiti va mustahkam bank infratuzilmasi tufayli naqd pulsiz operatsiyalarning sezilarli darajada o‘sishi – 2017-yildagi 5 milliard AQSH dollaridan 2028-yilda 158 milliard dollarga ko‘tarilishi taxmin qilinmoqda. Ta’kidlash joizki, 2023-yilda Qozog‘iston ochiq bank faoliyatini targ‘ib qilish bo‘yicha o‘z qoidalarini yangiladi, bu manfaatdor tomonlar o‘rtasida raqamli moliyaviy inklyuziya uchun infratuzilmani rivojlantirish bo‘yicha birgalikdagi sa’y-harakatlarni osonlashtiradi.

Raqamli to‘lovlar mintaqada eng keng tarqalgan moliyaviy texnologiya xizmati bo‘lib qolmoqda va 2023-yilda 119 million foydalanuvchi mazkur xizmatni qo‘llashi kutilmoqda. Masalan, MobiUz mobil aloqa kompaniyasi mijozlar uchun “MobiUz” mobil ilovasini taqdim etdi va mazkur ilova orqali davlat xizmatlari uchun to‘lovlarni amalga oshirish va BNPL texnologiya orqali xizmatlarni xarid qilish imkoniyatlarini yaratdi.

Yevroosiyoda mobil to‘lovlar, QR kodli tranzaksiyalar va kontaktsiz to‘lovlar kabi turli raqamli to‘lov usullari keng qo‘llanilib, ulardan jismoniy shaxslar ham, korxonalar ham faol foydalanmoqda. Bu yechimlar turli sohalarni qamrab oladi, jumladan, davlat va davlat xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini yaxshilash. Yaqinda mintaqadagi bir nechta operatorlar asosiy xizmatlardan tashqari daromad olish strategiyalarining bir qismi sifatida moliyaviy texnologiya sohasida imkoniyatlarni qo‘lga kiritish uchun mobil to‘lovlarni qabul qilishdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROYXATI

1. K.Kakkar, P. K. Gupta "Economic Analysis of Mobile Communication" *International Journal of Communications and Networks*, 2015.,
2. M. E. Cave, "The Economics of Mobile Telecommunications" *Telecommunications Policy*, 2006.,
3. J. M. E. Beilock "Telecommunications and Economic Development" *Journal of Development Economics*, 2010.,
4. Maxkamov, B. Sh. (2015). The current state of development of the mobile services market in Uzbekistan. *Marketing in Russia and abroad*,(6), 85-88.
5. D. J. Borrell, Mobile Telecommunications and the Internet: The Economics of Competition *Telecommunications Policy*, 2008.,
6. S. R. Hossen, "Rural Mobile Connectivity and Economic Development", *World Development*, 2017, M. R.Dube, "Competition and Regulation in Mobile Telecommunications Markets" *Journal of Telecommunications Policy*, 2019.,
7. B. M. Rabinovich. "Market Structure, Competition, and Pricing in Mobile Telecommunications" *Journal of Economic Behavior & Organization*, 2011.

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:

Ingliz tili muharriri:

Rus tili muharriri:

Musahhah:

Sahifalovchi va dizaynerlar:

Xakimov Ziyodulla Axmadovich

Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich

Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li

Karimova Shirin Zoxid qizi

Sadikov Shoxrux Shuxratovich

Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2025-yil, fevral, 2-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta:

info@marketingjournal.uz

Bot:

[@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)

Tel.:

+998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. ГOCT 7.56-2002 " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**